

TÜRKİYE'DEKİ HANEHALKININ TATİL HARCAMA YAPISININ İNCELENMESİ: TOBIT MODEL

INVESTIGATION OF HOUSEHOLD VACATION EXPENDITURE STRUCTURE IN TURKEY: TOBIT MODEL

Filiz DAŞKIRAN¹ - Hatice Hicret ÖZKOÇ²

Öz

Bireylerin nasıl çalışması gerekiyorsa aynı zamanda dinlenmeye ve tatil yapmaya da ihtiyacı bulunmaktadır. Ancak bu bağlamda yaş, cinsiyet, gelir, hanehalkı büyüklüğü gibi değişkenler tatil harcama yapısını etkilemektedir. Bu çalışmada amaç Türkiye'de yaşayan hanehalkının tatil harcama yapısını etkileyen asıl unsurları belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak Tobit Model'den yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 2016 Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak yapılan Tobit Modeli'ne göre tatil harcamalarının yapılması ile cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, kredi kartı kullanım durumu ve yıllık kullanılabilir gelir arasında pozitif yönlü; yaş, hanehalkı büyüklüğü ve konutun mülkiyet durumu arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tatil Harcamaları, Tobit Model, Türkiye

Abstract

Individuals also need to rest and vacation at the same time as they need to work. However, variables such as age, gender, income and household size affect the holiday expenditure structure in this context. This study aims to determine the main factors affecting the structure of living in household spending holiday in Turkey. Tobit Model was used for this purpose. Working under the TÜİK of the 2016 Household Budget Survey data are used. According to the Tobit Model, there was a positive relationship between gender, marital status, working status, credit card usage and annual income. There was a negative relationship between the amount of vacation expenditures and age, household size and ownership status of the house.

Keywords: Vacation Expenditure, Tobit Model, Turkey

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, filizcls@mu.edu.tr,
ORCID bilgisi: <http://orcid.org/0000-0003-1139-2794>.

² Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, hatice.ozkoc@mu.edu.tr,
ORCID bilgisi: <http://orcid.org/0000-0003-0037-4603>.

Giriş

Günlük yaşamın koşuşturmasıyla birlikte hanehalkının ihtiyaç duyduğu tatil yapma isteği karşısında bütçe kısıtı ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de bulunan turistik mekanların fazlalığı, turizm acentalarının yapmış oldukları kampanyalar, bankaların sunmuş oldukları yapılacak tatil harcamalarına çeşitli taksit imkanı seçenekleri gibi faktörler hanehalklarına tatil yapma fırsatlarını cazip hale getirmektedir. Türkiye’de yapılacak tatil harcamalarının artması, turizm gelirlerinde de artışa neden olacağından ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda hanehalklarının tatil harcaması yapılıp-yapılmamasının incelenmesinin hükümet politikaları tarafından da önem arz edeceği düşünülmektedir.

Turizm harcamaları söz konusu olduğunda, makro düzeyde bu harcamaların ülkeye katkısı açısından yapılan çalışmalar daha çok araştırmaya konu olmaktadır. Ancak mikro düzeyde haneler bazında yapılmış turizm veya tatil konulu bir çalışmanın hem bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik durumlarını nasıl etkileyeceği hem de hanehalklarının tatil harcaması yapma eğilimlerini belirleyebilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Turizmin makro olarak toplum açısından önemi olduğu kadar birey veya hanehalkı açısından da önemi bulunmaktadır. Hane büyüdükçe, çocuk sayısı arttıkça ve çocuklar belli bir yaşa geldikçe aile olarak yapılan geziler yılın en önemli dönemini oluşturmaktadır. Ailecek yapılan tatillerin değişik ölçülerde eğitici yönü de bulunmaktadır (Berber, 2003: 213-214). Demirbulat vd. (2015) tarafından yapılan mikro düzeydeki bir çalışmada aile ile yapılan tatilin aile bağlarını güçlendirdiği ve aile uyumunu da teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bireylerin, aile ile seyahat esnasında keyifli ve kaliteli zaman geçirdiği, aile üyelerinin tatil esnasında birbirlerine destek olduğu ve aile üyeleri ile birlikte seyahat etmenin, aile bağlarını güçlendirdiği belirtilmiştir.

İş stresinin farklı fiziksel, davranışsal ve psikolojik gerginliklere neden olabileceği bilinmektedir. Bu yüzden tatil yapmak kişinin kendisi için zaman ayırması anlamına gelmektedir (Strauss-Blasche, vd., 2000: 167-171). Aslında tatil, insanların yaşamlarında, rahatlamaya yol açması nedeniyle önemli bir dönem olarak kabul edilebilir (Gilbert & Abdullah, 2002: 353).

Bireylerin tatil ihtiyaçları temelde sosyolojik ve psikolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır (Hayta, 2008: 40). Herhangi bir birey için, tatil yapma kararı ihtiyaçtan ve istekten kaynaklanmaktadır. İhtiyaçlar hem özel hem de bireyin refahı için gerekli olan şeylerin eksikliğinden doğan doğal bir durumdur ve duygusal, manevi ve fiziksel gereklilikleri yansıtır. Bunun yanında dışsal olan istekler, bireyin bir şeyler yapmaktan zevk veya memnuniyet duyması anlamına da gelmektedir (Goodall, 2013: 2-3).

Tatilin sağlık ve mutluluk üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Dinlenme süreci olarak tatil, muhtemelen iş stresine ve bunun olumsuz sonuçlarına karşı güçlü bir silah olmaktadır ve bireylere iyi gelmektedir (De Bloom, vd., 2009: 13; De Bloom, 2012: 14). Gilbert ve Abdullah (2002) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, tatile gitme fikri bile bireylerin mutluluğunu pozitif yönde etkilemektedir. Bir başka çalışmaya göre de tatil yapmak, işçileri stresten kurtararak, çeşitli deneyimler sağlayarak ve olumlu duyguları artırarak motivasyonu arttırmaktadır. Tatil dönüşü işe başlayan bireylerin motivasyonları ve fikirlerinin orijinalliği de artmaktadır (De Bloom, 2014: 164).

Bu çalışmada hanehalkının tatil harcaması eğilimini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen Hanehalkı Bütçe Anketi’nin verileri kullanılmıştır. Böylece ülke genelinde hanehalklarının tatil harcaması eğilimini etkileyen unsurları belirlemek mümkün olacaktır. Hanehalkının tatil harcaması eğilimini etkileyen unsurların ortaya konulması günümüzde makro düzeyde turizm

harcamalarının ekonomiye katkısından ziyade mikro düzeyde hanehalklarının turizm harcamalarının nelerden etkilendiğini belirlemek ve bu bağlamda turizm politikalarının üretilmesi noktasında önemli olacaktır. Ayrıca Türkiye için bu konuda yapılmış çalışma yok denecek kadar az olduğundan yapılan bu çalışmanın ayırt edici bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Literatür Özeti

Turizm harcamalarını anlamak son derece önemlidir, çünkü turizm harcama odaklı bir ekonomik faaliyettir (Mihalic, 2002: 88). Hanehalkının tatil harcaması yapmasına yönelik literatürde yapılmış birçok çalışmaya rastlanılmıştır. Bununla birlikte literatürde hanehalkının sadece tatil harcamalarına yönelik değil, diğer tüketim harcamalarına yönelik yapılmış mevcut çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmalar farklı yöntemlerle analiz edilmiştir. Ancak bu çalışmada hanehalkı bütçe anketinden yararlanılarak doğrusal olasılık model uygulanacağından, önce doğrusal olasılık modelleri kullanılarak yapılmış diğer tüketim harcamalarına yönelik bazı çalışmalara yer verilecek, daha sonra da tatil harcamaları ile ilgili yapılmış çalışmalar ele alınacaktır.

Hanehalkının konsantre meyve suyu tüketimi ve bu tüketime etki eden sosyo-ekonomik faktörleri belirlemek amacıyla Akbay vd. (1999) tarafından yapılan çalışmada Adana’da 1997 tarihinde 225 hane ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada sınırlı bağımlı değişken modeli (Tobit) kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre annenin statüsü, hanehalkı geliri, hanedeki 12-17 yaş grubundaki birey sayısı ve annenin eğitim düzeyinin tüketim üzerinde etkisi anlamlı bulunmuştur. Aile içerisinde 12-17 yaş arasında bulunan birey sayısının tüketim üzerindeki pozitif yönlü ve annenin eğitim düzeyinin tüketim üzerindeki negatif yönlü etkisinin, annenin statüsü ve hanehalkı geliri değişkenlerine göre daha fazla olduğu ortaya konmuştur.

Hanehalkının eğlence ve kültür harcaması yapmasını etkileyen değişkenlere yönelik olarak 2001 yılında Üçdoğruk, Akın ve Emeç tarafından yapılan çalışmada 12615 gözlemden yararlanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak da hanehalkının geliri, hanehalkının büyüklüğü, hanehalkı reisinin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, işteki durumu, hanehalkının oturduğu sokak ve konutun mülkiyet durumu ile konutun tipi modele dahil edilmiştir. Çalışmada gelirdeki, hanehalkı büyüklüğündeki ve eğitim düzeyindeki artışın eğlence ve kültür harcamalarında belli bir artışa neden olduğu yaşın ise bu harcamalar üzerinde negatif bir etki ortaya koyduğu gözlenmiştir. Gelişmiş bir bölgede oturanların gelişmemiş bir bölgede oturanlara göre daha fazla eğlence ve kültür harcaması yaptığı ayrıca ev sahibi olanların kiracı veya lojman türü yerlerde oturanlara göre daha az harcama yaptıkları saptanmıştır. Bunlarla birlikte normal kat ve lüks binada oturanların zemin katta oturanlara göre ve işteki durumunda ise ücretli çalışanların işveren ve iktisaden faal olmayan yevmiyeli çalışanlara göre daha fazla eğlence ve kültür harcaması yaptığı ortaya konulmuştur.

2003 yılında Wen Yin tarafından Amerika’da yaşayan hanehalkının bilgisayar harcamalarının belirleyicilerini incelemek üzere bir araştırma yapılmıştır ve bu araştırma sonucunda medeni durum, çocuğa sahip olup-olmama, cinsiyet, eğitim (lise veya altı ve üniversite derecesi), gelir, bilgisayar sahipliği ve ikamet bölgesi (Doğu ve Batı) dahil olmak üzere sosyoekonomik faktörler donanım satın alımını etkilediği sonucuna varılmıştır.

Özkoç ve Üçdoğruk (2008) tarafından bir başka çalışmada ise 2003 yılı Türkiye Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak 25920 tane hanenin borçlanma tercihini belirleyen sosyo-ekonomik ve demografik faktörler araştırılmıştır. Kullanılan nested logit model sonucunda hanehalkı gelirinin artmasıyla beraber borçlanmanın anlamlı bir biçimde azaldığı görülmüştür. Kentsel alanda ise eğitim düzeyi ve yaşın artmasına bağlı olarak

borçlanmanın daha çok bankalara yapıldığı buna karşın kırsal kesimde borçlanmanın başka şahıslara karşı yapıldığı görülmüştür.

TÜİK'nun 2003-2011 yılları arası hanehalkı bütçe anketi kullanılarak Yereli vd. (2014) tarafından yapılan logistik regresyon çalışmasına göre bağımsız değişkenler olarak cinsiyet, 0-5 yaş çocuk, 65 yaşından büyük fert, yeşil kart sahipliği, sağlık sigortası sahipliği, medeni durum, yerleşim yeri, istihdam durumu, eğitim düzeyi, yıl, gelir dağılımı ve hane büyüklüğü alınmıştır. Modelde sadece cinsiyet değişkeni anlamsız çıktığı için modelden dışlanmıştır. Cinsiyet dışındaki diğer değişkenlerin sağlık harcamalarını istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Akay ve Tümsel tarafından 2015 yılında yapılan çalışmada ardışık logit modeli tahmininden hareketle 3733 gözlem ile hanehalkının otomobil sahipliğini etkileyen faktörler belirlenmiştir. TÜİK 2013 Yılı Bütçe Anketi'nden faydalanılarak yapılmış olan çalışmada bağımsız değişkenler olarak hanehalkı reisinin cinsiyeti, mesleği, yaşı, çalıştığı süre, yıllık hanehalkının kullanılabilir geliri ve aylık harcamaları ele alınmıştır. Ardışık logit model tahmini sonucunda hanehalkının bir otomobile sahip olmamasını en çok etkileyen değişkenin hanehalkının aylık harcamalarının olduğu görülmüştür. Çalıştığı işyerinden verilen bir otomobile sahip olma olasılığını en çok etkileyen değişken ise hanehalkı reisinin mesleğidir. Hanehalkının kendisine ait bir otomobile sahip olma olasılığını en çok etkileyen değişken ise hanehalkının yıllık kullanılabilir geliridir.

Tatil harcamalarına yönelik yapılmış çalışmalar ise aşağıda yer almaktadır:

1988-1989 yılları arasında Amerika'nın tüketici harcamaları anketi kullanılarak tatil harcamalarının belirleyicileri Tobit analizi yardımıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda tatil harcaması yapılmasının hanehalkı reisinin yaşı, ırkı ve medeni durumu ile negatif yönlü, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve hanehalkı geliri ile pozitif yönlü bir ilişki saptanırken (Dardis vd., 1993), 1990 yılında Amerika için yapılan bir başka çalışmada ise tatil harcamaları ile hanehalkındaki yetişkinlerin sayısı, medeni durumu, beyaz ırk ve hanehalkı reisinin eğitim durumu arasında pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca tüm tatil harcama grupları ile çocuk sayısı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu da ortaya konmuştur (Cai, Hong & Morrison, 1995). Hollanda da ise hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin yaşı ve eğitim seviyesi ile toplam tatil harcamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır (Melenberg ve Soest, 1996). 1997 yılının yaz aylarında Virginia Beach'e gelen ve gece burada konaklayan turistlerin harcamalarının incelendiği başka çalışmada; gelir ve çocuk sayısı hanehalkının tatil harcamalarını belirleyen en önemli faktörler olarak ortaya konmuştur. Buna göre tatil harcamalarının gelirle pozitif yönlü, çocuk sayısı ile de negatif yönlü bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada harcamaların, hanehalkının konakladıkları yere (hotel, motel vb.) bağlı olarak da önemli ölçüde değiştiği vurgulanmıştır (Agarwal & Yochum, 1999).

Amerika'yı ziyaret eden Tayvanlı turistler için tatil harcamalarını etkileyen önemli değişkenleri belirlemek adına sosyo-demografik ve seyahat özelliklerini kullanan bir tatil harcamaları modelinin geliştirildiği çalışmanın bulguları arasında en dikkat çeken yüksek gelirli Tayvanlı hanehalklarının tatil için gittikleri Amerika'da uzun süre kalabilmeleri ve daha uzun süre kaldıkları takdirde, harcadıkça bir o kadar daha fazla harcama yapmaları iken (Seiler vd., 2003), 1985-1996 dönemi için İspanya'da yapılan logit analizi sonucunda ise serbest zaman, kültürel faktörler, gelir ve yaş değişkenlerinin turizm harcamalarında önemli rol oynadığı saptanmıştır. Buna göre tatil harcamaları ile gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, yaş arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur (Alegre & Pou, 2004).

1999-2000 yılları arasındaki tüketici harcama anketinden faydalanarak Amerika için iki aşamalı Tobit modelini kullanarak hanehalkının tatil harcamalarının belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışmada çocuksuz ailelerin bekarlara göre daha fazla tatil harcaması yaptığı, tek başına tatil yapan bekar bir kişinin önemli ölçüde az tatil harcaması yaptığı, hanehalkı reisinin eğitim düzeyi, hanenin gelir düzeyi ve hanehalkı büyüklüğü arttıkça tatil yapmanın da arttığı ortaya konmuşken; İspanya için yapılan çalışmaya göre tatil harcaması yapılması eğilimi ile gelir durumu, yüksek eğitim seviyesi ve evli olması arasında pozitif yönlü ve hanehalkı büyüklüğü arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Hong vd.; Nicolau ve Mas, 2005). Tatil harcamalarının belirleyicileri üzerine yapılan bir başka çalışmanın sonuçlarına göre tatil harcamaları ile hanehalkı geliri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, bunun aksine yaş ile negatif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Bu bağlamda yaş arttıkça yapılan tatil harcamaları azalmaktadır. Medeni durum ve cinsiyet ile tatil harcaması eğilimi arasında da istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Wang vd., 2006). Yine aynı konu üzerinde yapılan diğer bir çalışmada turistlerin harcamalarının sadece ekonomik faktörlere değil bunun yanında demografik özelliklerden, cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim düzeyi, meslek, ikamet yeri, vatandaşlık, etnik köken, hanehalkının büyüklüğü ve bileşimi gibi karmaşık bir grup kümesinden de etkilendiğini vurgulamış ve bu değişkenlere yönelik bir literatür taraması gerçekleştirmiştir (Wang & Davidson, 2010).

İsrail’de turistik harcama talebinin belirleyicileri üzerine yapılmış çalışmada hanehalkı gelirinde meydana gelen bir artışla birlikte fiyat düzeylerindeki bir azalma, yurtiçi seyahatler hariç, tatilcilerin daha iyi kalitede tatil yapma talebini arttırdığı göstermiştir. Bu çalışmaya göre tatil yapma kararını belirleyen önemli değişkenlerin gelir, servet ve eğitim seviyesi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çok sayıda çocuğu olan hanelerin, diğer ailelere göre daha az tatil yapma ihtimali yüksektir. Bu durum, tatilin sayıca kalabalık bir hane için küçük bir aileye kıyasla daha pahalı olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaş arttıkça yapılan tatil harcamaları azalmakta ve kadınlar erkeklere göre daha az tatil harcaması yaparken (Fleischer, Peleg ve Rivlin, 2011), Tobit analizi kullanılarak Amerika için yapılan analiz sonucunda ise hem 1996 hem de 2006 yıllarında tatil harcamaları ile gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Gelirin her iki dönemde de önemli bir faktör olduğu ve yüksek gelir grubundaki hanelerde gelirdeki yükselmenin lüks gezi ve eğlence faaliyetleri için olan potansiyeli de arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca 1996 yılında hanehalkı reisinin yaşı tatil harcamalarını negatif yönde etkilerken 2006 yılında pozitif yönde etkilemeye başlamıştır. Hanehalkı büyüklüğü 1996 yılında tatil harcamalarını pozitif yönde etkilerken 2006 yılında negatif yönde etkilemiştir. Eğitim düzeyinin artması ve hanehalkının reisi evli olması ise her iki dönemde de tatil harcamalarını pozitif yönde etkilemiştir. Her iki dönemde de erkekler kadınlara göre daha fazla tatil harcaması yapmaktadır (Zheng ve Zhang, 2011). Tayvan’da ise tatil harcamalarının belirleyicileri arasında hanehalkı geliri, hanehalkı reisinin yaşı ve eğitim durumu, hanehalkının konut kredisi, hanehalkının yaptıkları sağlık harcamaları, hanehalkının evinde internet bağlantısının ve arabasının olması bağımsız değişkenler olarak analizde yer almıştır. Çalışmanın sonucunda hanehalkının kullandığı konut kredilerinin tatil harcamalarının önünde büyük bir engel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hanehalkının internet erişimine sahip olması ve araba sahipliğinin, turizm harcamalarında kolaylaştırıcı roller oynadığı ifade edilmiştir. Ayrıca hanehalkı reisinin iyi eğitim durumunun bulunmasının ve artan yaşının hanehalkının tatil harcamaları üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu ortaya konmuştur (Hung vd., 2012).

Türkiye’de ise turist harcamalarının “genel olarak” belirleyicileri üzerine olan tek çalışma Topbaş ve Uğuz tarafından 2017 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada ise TÜİK’in 2014 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden yararlanılarak 10060 haneye ait veriler derlenmiş ve hanehalklarının paket tur ve konaklama harcaması yapma durumları bağımlı değişken,

hanehalklarının turizm harcamaları, geliri, ev ve otomobil sahipliği ve hanehalkı büyüklüğü bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda hane gelirindeki artış, konut ve otomobil sahipliğinin turizm harcaması yapma olasılığını arttırdığı, hane büyüklüğünün sayısı arttıkça ise turistik harcama olasılığının azaldığı ortaya konmuştur. Türkiye için yapılmış olan çalışmalar araştırıldığında, tatil harcamalarının belirleyicilerinin tümü üzerine Topbaş ve Uğuz'un yaptıkları çalışma dışında genel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Arman (2013) ve Köroğlu (2014) tarafından yapılan çalışmalar ise tatil harcamaları ile tek bir değişkeni kıyaslamıştır. Bu çalışmanın dışında Türkiye’de tatil harcamalarının spesifik olarak belirleyicilerine yönelik Arman (2013) tarafından Aydın ili için yapılan çalışmanın regresyon sonucuna göre gelire, tatil harcamaları arasında pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Gelirdeki bir artışın tatil harcamalarını 0.389 oranında etkileyeceği hesaplanmışken, Gümüşhane’de yaşayan yaşlıların seyahat ve tatil ile ilgili tutum ve davranışları ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcılara “tatil yapar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %8’i düzenli olarak her yıl tatil yaptığını belirtirken, %19,8’i ara sıra, %22,6’sı nadiren tatil yaptıklarını belirtmiştir. Hiç tatil yapmadıklarını belirtenlerin oranı ise %37,7 ile katılımcıların büyük bir kısmını oluşturmuştur. Bu bağlamda katılımcılar arasında düzenli olarak tatil yapma oranının oldukça düşük olduğu gözlenmiştir. Bu durumun hem ekonomik nedenlerden hem de tatilin Türkiye’de henüz bir kültür haline gelmeyişiinden kaynaklandığı vurgusu yapılmıştır (Köroğlu, 2014).

Tobit Model

Belirli bir üst veya alt sınıra tabi bağımlı değişkenleri analiz etmek için ekonomistler tarafından sıklıkla kullanılan modele Tobit modeli denilmektedir (Olsen, 1978: 1211). Tobit modeli sansürlü veya kesikli regresyon modeli olarak da bilinir. Belirli bir aralığın dışındaki gözlemler tamamen dışlanmış ise kesikli model ve dışsal (bağımsız) değişkenler gözlemlenebiliyorsa sansürlü modelden bahsedilir (Amemiya, 1984: 3).

Bağımlı değişkenin alt veya üst limite sahip olduğu modeller olarak bilinen Tobit modeli ilk olarak Tobin, dayanıklı mallara ilişkin bağımlı değişken olan hanehalkı harcamalarının negatif olamayacağı gerçeğini hesaba katan bir regresyon modelini oluşturarak analiz yapmıştır (Tobin, 1958: 24).

$$y_t^* = X_t\beta + u_t \quad (1)$$

(1) nolu denklemdeki (y_t^*) bağımlı değişken ve (X_t) bağımsız değişken vektörü olmak üzere (β) bilinmeyen katsayılar vektörü, (u_t) ise sıfır ortalama ve sabit varyans (σ^2) ile normal kabul edilen hata terimidir.

$$X_t\beta + u_t > 0$$

$$X_t\beta + u_t \leq 0$$

$$t=1,2,3,\dots,n \quad (2)$$

(2) nolu denkleme göre ($X_t\beta + u_t$)’ye eşit olan (y_t^*), yalnızca pozitif olduğunda gözlemlenen ve dolayısıyla gözlenmemiş bir değişken olarak nitelendirilen stokastik bir indeks içermektedir (McDonald & Moffitt, 1980: 318).

(1) nolu denklemde analizi basitleştirmek için, bağımsız (açıklayıcı) değişkenin yalnızca bir tane olduğunu varsayılmıştır. (2) numaralı denklem ise logit ve probit modellerinde gözlemlendiğimiz kukla değişkeni ifade etmektedir. Buna göre;

$$y_t = \begin{cases} (1) X_t\beta + u_t > 0 \\ (0) X_t\beta + u_t \leq 0 \end{cases} \quad (3)$$

Tobit modelde ise $u_t \sim IN(0, \sigma^2)$ şeklindedir. Bunun anlamı yukarıda da ifade edildiği gibi, Tobit modellerde (u_t) sıfır ortalama ve sabit varyans (σ^2) ile normal kabul edilen hata terimidir. Ayrıca bu modellerde eğer (y_t^*) > 0 ise (y_t^*) gözlenen bir bağımlı değişken, eğer (y_t^*) ≤ 0 ise (y_t^*) görünmeyen bir değişken olmaktadır. Bu durumda;

$$y_t = \begin{cases} y_t^* = X_t\beta + u_t & \text{eğer } y_t^* > 0 \\ 0 & \text{eğer } y_t^* \leq 0 \end{cases} \quad (4)$$

(4) nolu denkleme sansürlenmiş normal regresyon modeli adı verilmektedir. Çünkü (y_t^*) ≤ 0 olan yani sıfır ve negatif olan değerler modelden dışlanır (Maddala, 1992: 338-339).

Sınırlı bağımlı değişkenler (Tobit modeller) daha çok tüketici veya hanehalkı çalışmalarında özellikle de tüketici/hanehalkı tarafından dayanıklı tüketim malları alımlarının incelemesinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda dayanıklı bir malın satın alınması halinde, harcanan miktar tüketicilere/hanehalklarına göre çok az farklılık gösterebilir ancak muhtemelen birçok dayanıklı tüketim malları için Tobit modeller, belirli bir dönemde çoğu tüketicinin/hanehalkının hiç satın alma işlemi yapmaması durumudur. Her gözlemlenemeyecek (gözlemlenebilecek) veya gözlenemeyecek bir olay bulunmaktadır. Eğer gözlemlenebiliyorsa, onunla ilişkili sürekli ve pozitif bir değişken olacaktır. Eğer gözlemlenemiyorsa, bu değişkenin değeri sıfır olacaktır (Cragg, 1971: 829-830).

Uygulama

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi'nin verileri kullanılmıştır.³ Veriler içerisinde 12096 hanehalkı ile birlikte gelir, hanehalkı reisinin cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, çalışma durumu, hanehalkının oturduğu konutun mülkiyet durumu, hanehalkı reisinin kredi kartı sahipliği durumu, hanehalkının yıllık kullanılabilir geliri ve yıllık tatil harcaması (konaklama hizmetleri, paket turlar ve tatiller yapılan harcama toplamları) yer almaktadır. Yapılan çalışmada bu verilerden yararlanılarak Tobit analizi yapılmıştır.

Tablo 1'de çalışmaya dahil olan 12096 hanehalkı reisine ait cinsiyetler yer almaktadır. Buna göre 10483 hanehalkı reisi erkek iken 1613 hanehalkı reisi ise kadından oluşmaktadır. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla hanehalkı reisi olduğu bir toplum için ataerkil bir toplum ifadesini kullanmak yanlış bir ifade olmayacaktır. Hanehalkı reisinin medeni durumunun gösterildiği aynı tabloya göre göre bekar (hiç evlenmeyen) hanehalkı reisi sayısı 446 iken evli olan hanehalkı reisi en yüksek orana sahip olup (%82.89) 10026 kişidir. Boşanmış hanehalkı reisi sayısı 447 iken, eşi ölmüş olan hanehalkı reisi sayısı ise 1177 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	n	%	Değişkenler	n	%
<i>Cinsiyet</i>			<i>Kredi kartı sahipliği</i>		
Erkek	10483	86.67	Herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartlarına sahip	6081	50.27
Kadın	1613	13.33	Herhangi bir bankanın kredi kartına sahip bulunmamakta	6015	49.73

³ Çalışmanın uygulama kısmında kullanılan veriler için Türkiye İstatistik Kurumu Bilgi Dağıtım ve İletişim Daire Başkanlığı tarafından 28.11.2017 tarihinde 27964695-622.03-E.28648 sayısı ile gerekli resmi izin alınmıştır.

<i>Medeni Durum</i>			<i>Çalışma Durumu</i>		
Bekar	446	3.69	Bir işte çalışıyor	8095	66.92
Evli	10026	82.89	Şu an çalışmamasına rağmen işiyle ilgisi devam ediyor	56	0.46
Boşanmış	447	3.70	Herhangi bir işte çalışmıyor	3945	32.61
Eşi ölmüş	1177	9.73			
<i>Eğitim Durumu</i>			<i>Mülkiyet Durumu</i>		
Bir okul bitirmeyen	1514	12.52	Konut sahibi	7640	63.16
İlkokul mezunu	5106	42.21	Konutta kiracı	2576	21.30
2 veya 3 yıllık yüksekokul mezunu	554	4.58	Lojman	234	1.93
4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunu	1127	9.32	Konut sahibi olmamasına rağmen kira ödememekte	1646	13.61
Doktora mezunu	55	0.45			
Genel ortaokul mezunu	1141	9.43			
Mesleki veya teknik ortaokul mezunu	67	0.55			
İlköğretim mezunu	353	2.92			
Genel lise mezunu	1072	8.86			
Mesleki veya teknik lise mezunu	921	7.61			
5 veya 6 yıllık fakülte mezunu	63	0.52			
Yüksek lisans mezunu	123	1.02			

Tablo 1’de hanehalkı reisinin eğitim durumu da yer almaktadır. Bu bağlamda hanehalkı reisi olarak bir okul bitirmeyen 1514 kişi ankete katılmıştır. Hanehalkı reisinden 5106 kişi ilkokul mezunu, 554 kişi 2 veya 3 yıllık yüksekokul mezunu, 1127 kişi 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunu ve 55 kişi de doktora mezunu iken, 1141 kişi genel ortaokul mezunu, 67 kişi mesleki veya teknik ortaokul mezunu, 353 kişi ilköğretim mezunu, 1072 kişi genel lise mezunu, 921 kişi mesleki veya teknik lise mezunu, 63 kişi 5 veya 6 yıllık fakülte mezunu ve 123 kişi de yüksek lisans mezunudur. Yüzelere bakıldığında 42.21 yüzde ile ilkokul mezunu olan hanehalkı reisi çoğunluk olarak ilk sırada yer alırken, 12.52 yüzde ile bir okul bitirmeyen hanehalkı reisi de ikinci sırada yer almaktadır. 0.45 yüzde ile doktorayı tamamlamış hanehalkı reisi ise en düşük orana sahip bulunmaktadır. Buradan da Türk toplumunda yer alan ve hanehalkı reisi olan kişilerin belli bir eğitim seviyesine ulaşmamış olduğu genellemesini yapabilmemiz mümkündür. Yine aynı tabloya göre hanehalkı reisinin kredi kartı sahipliği durumu belirtilmektedir. Hanehalkı reisinin %50.27 si herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartlarına sahip iken %49.73’ü ise herhangi bir bankanın kredi kartına sahip bulunmamaktadır. Bu noktada oranların birbirine ne kadar yakın olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

Hanehalkı reisinin çalışma durumunun yer aldığı Tablo 1’e göre ankete katılanların %66.92’si bir işte çalışıyor pozisyonundadır. Ankete katılanların %32.61’i herhangi bir işte çalışmazken, %0.46’sı ise şu an çalışmamasına rağmen işiyle ilgisi devam eden kişilerden oluşmaktadır. Yine aynı tabloya göre hanehalkının oturduğu konutun mülkiyet durumu gösterilmektedir. Ankete katılan 7640 kişi konutun sahibi konumunda yer almaktadır. 2576 kişi bir konutta kiracı olarak ikametgah etmekte iken, 234 kişi de bir lojman da kalmaktadır. Bunların dışında 1646 kişi de konut sahibi olmamasına rağmen kira ödememektedir. Tablo 1 incelendiğinde ankete katılanların %63.16 gibi bir oran ile konut sahibi olduğu ifade edilebilir.

Tablo 2. Hanehalkının Yıllık Kullanılabilir Geliri ve Tatil Harcaması

	n	\bar{x}	s	En düşük	En yüksek
Yıllık Kullanılabilir Gelir	12096	42412.55	34944.25	9	841659.5
Yıllık Tatil Harcaması	12096	2166.271	3778.709	0	104796.4

Hanehalkı yıllık kullanılabilir geliri ve tatil harcamasının gösterildiği Tablo 2'ye göre 12096 hanehalkına ait yıllık ortalama kullanılabilir gelir 42413 TL olarak hesaplanmıştır. Bu rakam ise aylık olarak 3534 TL'ye tekabül etmektedir. Hanehalkının yıllık kullanılabilir geliri en yüksek 841660 TL ve bu rakam aylık olarak en yüksek 70138 TL olmaktadır. Aynı tabloya göre hanehalkının yıllık tatil harcaması ortalama olarak 2166 TL olarak hesaplanmıştır. Ankete katılan hanehalklarından yıllık tatil harcamasına en yüksek 104796 TL ayrılmaktadır. Bu tablodaki hanehalkının yıllık ortalama kullanılabilir gelirini hanehalkının yıllık tatil harcamasına oranlarsak hanehalklarının %5.11'lik bir oran kadar yıllık gelirlerinden tatil harcamalarına pay ayırdıklarını ifade edilebilir. Her ne kadar kullanılabilir gelir ortalaması 42 bin civarında çıkmış olmasına karşın standart sapmanın oldukça yüksek oluşu çalışmaya dahil olan katılımcılar arasında gelir farklılığının ciddi derecede mevcut olduğunu göstermektedir. Ayrıca ortalama yıllık tatil harcaması 2200 civarında bulunmasına karşılık standart sapmanın ortalamadan daha yüksek bir değer alıyor olması tatil harcamaları konusunda katılımcılar arasında bir uçurum olduğunu ve bu açıdan hemen hemen hiç tatil yapmayanlar ile çok yüksek meblağlardan tatil yapanların yer aldığını göstermektedir.

Tablo 3. Hanehalklarının Yıllık Tatil Harcamalarına İlişkin Tobit Tahmin Sonuçları⁴

Yıllık Tatil Harcaması	Katsayısı	Standart Hata	t	p> t
Sabit	535.6683	247.048	2.17	0.030
Erkek	418.7179	116.48	3.59	0.000
Yaş	-36.46527	3.326718	-10.96	0.000
Bekar	979.0129	191.6969	5.11	0.000
Bir işte çalışıyor	466.1472	92.78874	5.02	0.000
Hanehalkı Büyüklüğü	-78.16243	20.53898	-3.81	0.000
Yıllık Kullanılabilir Gelir	.0570862	.001087	52.52	0.000
Konut sahibi	-358.3945	77.87456	-4.60	0.000
Herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartlarına sahip	779.5767	77.2379	10.09	0.000
İlkokul mezunu	-120.2739	89.19428	-1.35	0.178
Genel ortaokul mezunu	-258.0531	131.5472	-1.96	0.050
Mesleki veya teknik ortaokul mezunu	-425.7246	464.6372	-0.92	0.360
İlköğretim mezunu	-593.9015	222.6013	-2.67	0.008
Genel lise mezunu	-292.1815	133.7282	-2.18	0.029
Mesleki veya teknik lise mezunu	-247.7445	141.6458	-1.75	0.080

⁴ Temel Sınıflar: Kadın, Evli-Boşanmış-Eşi ölmüş, Bir okul bitirmede-2 veya 3 yıllık yüksekokul mezunu-4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunu-Doktora mezunu-5 veya 6 yıllık fakülte mezunu-Yüksek lisans mezunu, Herhangi bir bankanın kredi kartına sahip bulunmama, Şuan çalışmamasına rağmen işiyle ilgisi devam ediyor-Herhangi bir işte çalışmıyor, Konutta kiracı-Lojman-Konut sahibi olmamasına rağmen kira ödememekte.

Sigma	3660.256	26.6153
Log likelihood=	-95205.093	
LR chi2 (14) =	4278.96	
Pseudo R2 =	0.0220	
Prob > chi2 =	0.0000	

* 0.05'de istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 3'de hanehalkının yıllık tatil harcamalarına ilişkin Tobit modelinin tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre yıllık tatil harcaması yapılması ile hanehalkı reisinin cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, çalışma durumu, alınan eğitimin bazı düzeyleri ve kredi kartı kullanım durumu ile hanehalkı büyüklüğü, yıllık kullanılabilir gelir ve oturulan konutun mülkiyet türü arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca modeldeki değişken dışarıda kalan temel sınıfa göre yorumlanmaktadır. Bu bağlamda tablo incelendiğinde hanehalkı reisi erkek olanların, temel sınıf seçilen kadınlara göre; bekarların da evlilere göre daha fazla tatil harcaması yaptığı katsayılar tarafından belirlenmiştir.⁵

Katsayının işareti ise iki kategori arasındaki farkın ne yönde olduğunu göstermektedir. Tablo 3'de erkek değişkeninin katsayısı anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Bu durumda "erkekler temel sınıf olan kadınlara göre anlamlı bir farklılıkla ve daha fazla tatil harcaması yapmaktadır" denilmektedir.

Hanehalkı reisi olarak bir işte çalışanlar, herhangi bir işte çalışmayanlar ile şu an çalışmamasına rağmen işiyle ilgisi devam edenlere göre daha fazla tatil harcaması yapmaktadır. Ayrıca hanehalkı reisinin kredi kartı kullanıp-kullanmamasına bakılacak olursa, model sonuçlarına göre hanehalkı reisinin herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartlarına sahip olması, olmayanlara göre daha fazla tatil harcaması yaptığını göstermektedir. Hanehalkının yıllık kullanılabilir geliri ile cinsiyet, medeni durum, bir işte çalışma, herhangi bir bankaya ait kredi kartına sahip olma değişkenlerinde de olduğu gibi tatil harcamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Hanehalkı reisinin yaşı ile yapılan tatil harcaması arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Buna göre her bir birey yaş aldıkça daha az tatil harcaması yapmaktadır. Yaş değişkeni ile birlikte negatif yönlü ilişkinin çıktığı bir diğer değişken ise oturulan konutun mülkiyet durumudur. Konuta sahip olma arttıkça tatil harcamalarına ayrılan bütçe de azalmaktadır. Hanehalkı reisinin eğitim durumu ile hanehalkı reisinin tatil harcamaları arasında net bir ilişki bulunamamıştır. Bazı eğitim seviyelerinde (genel ortaokul mezunu, ilköğretim mezunu ve genel lise mezunu) anlamlı bir farklılaşma görülmesine karşın diğer eğitim düzeylerinde temel sınıfa göre bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Hanehalkı büyüklüğü ile tatil harcamalarının yapılması arasında da negatif yönlü bir ilişki olduğu model sonuçlarından görülmektedir. Bu bağlamda hanehalkı büyüklüğü arttıkça yapılan tatil harcaması da azalmaktadır.

⁵ Kategorik değişkenlerle (cinsiyet, medeni durum, herhangi bir özelliğin olup olmaması gibi) çalışılması durumunda modelleme yapılırken kategorilerden en az bir tanesi dışarıda bırakılarak modelleme gerçekleştirilir. Dışarıda bırakılan bu kategorilere temel sınıf adı verilmekte ve modelde yer alan kategoriler bu temel sınıflara kıyaslanarak yorumlanır. Örneğin; cinsiyet değişkeni "kadın" ve "erkek" olarak kategorilendirilir ve modele bunlardan sadece biri dahil edilir. Şayet bu dahil edilen değişken anlamlı bulunursa bu durumda modelde yer alan kategori ile dışarıda yer alan ve temel sınıf adı verilen kategori arasında anlamlı bir fark olduğu söylenir.

Sonuç

Yabancı literatürde tatil harcamalarının ve dolayısıyla turizm harcamalarının belirleyicileri üzerine yapılmış mevcut birçok çalışma bulunurken, Türkiye’de bu konuda yapılmış çalışma yok denecek kadar azdır. Bu noktada yapılan bu çalışmanın Türkiye için bu konuda yapılan az sayıdaki çalışmadan daha kapsamlı olduğu için bilime katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Tobit modeli sonuçlarına göre yıllık tatil harcaması yapılması ile hanehalkı reisinin cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, çalışma durumu, alınan eğitimin bazı düzeyleri ve kredi kartı kullanım durumu ile hanehalkı büyüklüğü, yıllık kullanılabilir gelir ve oturulan konutun mülkiyet türü arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tatil harcaması yapılması ile hanehalkı reisinin yaşı, eğitim düzeyi, hanehalkının büyüklüğü ve oturulan konutun mülkiyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, hanehalkı reisinin cinsiyeti, medeni durumu, çalışma durumu, herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartları sahipliği ve yıllık kullanılabilir gelir arasında ise pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

Bu çalışmada cinsiyet faktörü göz önüne alındığında hanehalkı reisi erkek olanların, kadınlara göre daha fazla tatil harcaması yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda cinsiyet ve tatil harcaması eğilimi arasında Dardis vd. (1993), Fleischer, Peleg & Rivlin, (2011) ve Zheng & Zhang, (2011) tarafından yapılan çalışmalarla uyumlu sonuç bulunmuştur. Kadınların erkeklere göre daha az tatil harcaması yapmasının nedeni hem iş hem de ev yaşamında sorumluluk sahibi olması dolayısıyla tatil yapmaya çok fazla zaman bulamaması olduğu ifade edilebilir. Nitekim Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı ve verimliliğe katkıları ile ilgili Akgün Güngör ve Özkoç (2017)’un çalışmalarında belirtildiği gibi, kadın istihdamının imalat sanayi üretimine katılım payları giderek artmakta ve verimliliği pozitif etkileyerek, işgücü piyasasına daha fazla katılım sağlamaktadırlar.

Yapılan bu çalışmanın bir diğer sonucu da bekarların da evlilere göre daha fazla tatil harcaması yapmasıdır. Bulunan bu sonuç Dardis vd. (1993) ile Cai vd. (1995) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile uyumlu çıkmıştır. Bekarların evlilere kıyasla daha rahat ve daha bağımsız bir hayat sürdükleri düşünüldüğünde bu sonuç gerçekçilik ifade etmektedir. Bu sonucun aksine Hong, vd. (2005), Nicolau & Mas (2005) ve Zheng & Zhang, (2011) yaptıkları çalışmada evlilerin bekarlara göre daha fazla tatil harcaması yaptığını ortaya koymuştur.

Çalışmadan çıkan bir diğer sonuç da, hanehalkı reisi olarak bir işte çalışanlar, herhangi bir işte çalışmayanlar ile şu an çalışmamasına rağmen işiyle ilgisi devam edenlere göre daha fazla tatil harcaması yapmaktadır. Bu bağlamda bir işte çalışanlar maddi olarak daha rahat olabilecekleri için tatil harcamalarına da bütçelerinden daha fazla pay ayırabileceklerdir.

Model sonuçlarına göre hanehalkı reisinin kredi kartı kullanıp-kullanmamasına bakılacak olunursa, hanehalkı reisinin herhangi bir bankaya ait kredi kartı/kartlarına sahip olması, olmayanlara göre daha fazla tatil harcaması yaptığını göstermektedir. İçinde bulunduğumuz yılda kredi kartları ile taksit imkanının fazla olduğu düşünülürse yapılan tatili kredi kartı ile hem bir anda nakit ödememek hem de taksite böldürmenin avantaj olduğu ifade edilebilir.

Hanehalkının yıllık kullanılabilir geliri ile tatil harcaması yapılması arasında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir. Bu ilişki Dardis vd. (1993), Agarwal & Yochum, (1999), Seiler vd. (2003), Alegre & Pou (2004), Hong vd. (2005), Nicolau & Mas (2005), Wang vd. (2006), Fleischer, Peleg & Rivlin, (2011), Zheng & Zhang, (2011), Arman, (2013) ve Topbaş & Uğuz, (2017) tarafından yapılan çalışmalarla da tutarlı olmaktadır.

Bir diğer model sonucuna göre hanehalkı reisinin yaşı ile yapılan tatil harcaması arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Buna göre her bir birey yaş aldıkça daha az tatil harcaması yapmaktadır Bu sonuç Dardis vd. (1993), Alegre & Pou (2004), Wang vd. (2006), Fleischer, Peleg ve Rivlin, (2011) ve Köroğlu, (2014) tarafından yapılan çalışmalar ile uyumludur. Bu noktada yaşlıların gençlerden daha az aktif veya sosyal ve eğlence faaliyetlerine katılma olasılıklarının da daha düşük olduğu belirtilebilir. Melenberg & Soest, (1996) ve Hung vd., (2012)'nin yaptıkları çalışmada ise tersine bir sonuç bulunmuştur. Dolayısıyla yaş ile tatil harcaması yapılması arasında pozitif yönlü ilişki olduğu belirtilmiştir. Özellikle yabancı ülkelerdeki yaşlı nüfusun gençken çalışarak yaşlılıkta gezmeyi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre hanehalkı reisinin eğitim durumu lise öğreniminden arttıkça genel olarak tatil harcamasında da bir artış olduğu ancak bazı düzeylerde bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dardis vd. (1993), Cai vd. (1995), Melenberg & Soest, (1996), Hong vd. (2005), Nicolau & Mas (2005), Fleischer, Peleg & Rivlin, (2011), Zheng & Zhang, (2011) ve Hung vd., (2012) tarafından yapılan çalışmalar da eğitimin tatil harcaması yapılmasına pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla üniversite eğitimi alanların üniversite eğitimi almayan diğerlerinden daha fazla tatil harcaması yaptığı ortaya konmuştur. Bu noktada eğitim sürecinde kazanılan bilgi ve tecrübelerin tatil harcaması eğilimi üzerinde pozitif bir etki oluşturacağı ifade edilebilir.

Fleischer, Peleg & Rivlin, (2011) ve Topbaş & Uğuz, (2017) çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da hanehalkı büyüklüğü ile tatil harcamalarının yapılması arasında da negatif yönlü bir ilişki olduğu model sonuçlarından görülmektedir. Bu bağlamda hanehalkı büyüklüğü arttıkça yapılan tatil harcaması da azalmaktadır. Bu durum, tatilin sayıca kalabalık bir hane için küçük bir aileye kıyasla daha pahalı olduğunu göstermektedir. Melenberg & Soest, (1996), Hong vd., (2005) tarafından yapılan çalışmada ise hanehalkı büyüklüğü ile tatil harcaması yapılması arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Bu çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise oturlan konutun mülkiyet durumudur. Konuta sahip olma arttıkça tatil harcamalarına ayrılan bütçe de azalmaktadır. Bu durumun altında hanehalkının gelirinin bir kısmı ile konut kredisi ödediği yatıyor olabilir. Hanehalklarının konut kredisi ödediği için tatil harcamalarını azaltmak yolunu seçmiş olması muhtemeldir.

Bu çalışmanın çeşitli kısıtlamaları bulunmaktadır. Birincisi ve belki de en baskın olanı sonuçların kişilerin kendi subjektif verilerine dayanıyor olmasıdır. Bu bağlamda kişiler abartılmış veya küçültülmüş ifadeler kullanmış olabilir. İkincisi, toplanan verilerin, özellikle de harcama verilerinin geçerliliğine dikkat edilmelidir. Bu noktada, katılımcıların soruları doğru anlaması veya doğru bir şekilde sorulara cevap verme isteği ile mümkün olmaktadır. Ayrıca tatil ile ilişkili bu çalışmada seçilen sosyo-demografik değişkenler yetersiz olabilir. Bunun yanı sıra psikolojik faktörlerin de tatil harcamaları üzerindeki etkisinin araştırılması ayrı bir çalışma konusunu oluşturabilir. Benzer şekilde, tutum ve algılamaların tatil harcama eğilimi üzerindeki etkileri de gelecekteki çalışmalarda incelenmelidir. Buna ek olarak, belli sosyolojik faktörlerin yıllar itibarıyla değişen yapısının hanehalkı harcama davranışlarına etkilerini incelemek de önemlidir. Sosyal değişimler gelecekte tatil harcamalarını büyük ölçüde etkileyebilir.

Bu çalışmanın sonuçlarının, hanehalklarının tatil harcama kalıpları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecek diğer değişkenlerle ilişkisine yönelik gelecekteki araştırmaları teşvik etmede bir gösterge görevi göreceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Agarwal, V. B. & Yochum, G. R. (1999). Tourist spending and race of visitors. *Journal of Travel Research*, 38 (2), 173-176.
- Akay Çağlayan, E. & Tümsel, B. (2015). Hanehalkı otomobil sahipliğinin incelenmesi: ardışık logit model. *Social Sciences Research Journal*, 4 (4), 35-45.
- Akbay Özdeş, A., Aktaş, E. & Koç, A. (1999). Konsantre meyve suyu talebinin Tobit Modeli ile analizi. *Tr. J. of Agriculture and Forestry*, 23, 493-499.
- Akgün Güngör, G. & Özkoç, H. H. (2017). Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Kadın İstihdamının Verimlilik Üzerine Etkisi. *III. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi*, 12-15 Ekim Muğla, ISBN:978- 603-242-077-5, 1095-1109.
- Alegre, J. & Pou, L. (2004). Micro-economic determinants of the probability of tourism consumption. *Tourism Economics*, 10 (2), 125-144.
- Amemiya, T. (1984). Tobit models: A survey. *Journal of Econometrics*, 24, 3-61.
- Arman, C. (2013). *Gelir dağılımının tüketici davranışlarına etkisi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Berber, Ş. (2003). Sosyal değişme katalizörü olarak turizm ve etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 205-221.
- Cai L. A., Hong G. & Morrison A.M. (1995). Household expenditure patterns for tourism products and services. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 4 (4), 15-40.
- Cragg, J. G. (1971). Some statistical models for limited dependent variables with application to the demand for durable goods. *Econometrica*, 39 (5), 829-844.
- Dardis, R., Soberon-Ferrer, H. & Patro, D. (1993). Analysis of leisure expenditures in the United States. *The Proceedings of the American Council on Consumer Interest*, 39, 194-200.
- De Bloom, J., Kompier, M., Geurts, S., Weerth, C., Taris, T. & Sonnentag, S. (2009). Do we recover from vacation? Meta-analysis of vacation effects on health and well-being. *Journal of Occupational Health*, 51, 13-25.
- De Bloom, J. (2012). *How do vacations affect workers' health and well-being?* Oisterwijk: Uitgeverij BOXPress.
- De Bloom, J., Ritter, S., Kühnel, J., Reinders, J. & Geurts, S. (2014). Vacation from work: A 'ticket to creativity'? The effects of recreational travel on cognitive flexibility and originality. *Tourism Management*, 44, 164-171.
- Demirbulat Gülü, Ö., Saatci, G. & Avcıkurt, C. (2015). Tatilin Aile İçi Davranışlar Üzerindeki Etkisinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Bir Araştırma. *Journal of Travel and Hospitality Management* 12 (2), 42-56.
- Fleischer, A., Peleg, G. & Rivlin, J. (2011). The impact of changes in household vacation expenditures on the travel and hospitality industries. *Tourism Management*, 32, 815-821.
- Gilbert, D. & Abdullah, J. (2002). A study of the impact of the expectation of a holiday on an individual's sense of well-being. *Journal of Vacation Marketing*, 8 (4), 352-361.

- Goodall, B. (2013). *Marketing in the tourism industry*. Ed. B. Goodall & G. Ashworth, London and New York: Routledge.
- Hayta Bayazıt, A. (2008). Turizm pazarlamasında tüketici satın alma süreci ve karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (1), 31-48.
- Hong, G. S., Fan, J. X., Palmer, L. & Bhargava, V. (2005). Leisure travel expenditure patterns by family life cycle stages. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 18 (2), 14-30.
- Hung, W. T., Shang, J. K. & Wang, F. C. (2012). Another look at the determinants of tourism expenditure. *Annals of Tourism Research*, 39 (1), 495-498.
- Köroğlu, M. A. (2014). Yaşlılık dönemi tüketim davranışı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Turkish Studies*, 9 (2), 1021-1033.
- Maddala, G. S. (1992). *Introduction to econometrics*. New York: Macmillan Publishing Company.
- McDonald, J. F. & Moffitt, R. A. (1980). The uses of tobit analysis. *The Review of Economics and Statistics*, 62 (2), 318-321.
- Melenberg, B. & Soest, A. V. (1996). Parametric and semi-parametric modelling of vacation expenditures. *Journal of Applied Econometrics*, 11 (1), 59-76.
- Mihalic, T. (2002). Tourism and economic development issues. R. Sharpley & D. J. Telfer (Eds.) *Tourism and development: concepts and issues* içinde (p. 81-111). UK: Channel view publications.
- Nicolau, J.L. & Mas, F. J. (2005). Heckit modelling of tourist expenditure: Evidence from Spain. *International Journal of Service Industry Management*, 16 (3), 271-293.
- Olsen, R. J. (1978). Note on the uniqueness of the maximum likelihood estimator for the tobit model. *Econometrica*, 46 (5), 1211-1215.
- Özkoç, H. & Üçdoğruk, Ş. (2008). Hanenin borçlanma tercihinin Nested Logit Model ile belirlenmesi. *İktisat, İşletme ve Finans*, 23 (268), 35-61.
- Seiler, V. L., Hsieh, S., Seiler, M. J. & Hsieh, C. (2003). Modeling travel expenditures for Taiwanese tourism, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 13 (4), 47-60.
- Strauss-Blasche, G., Ekmekcioğlu, C. & Marktl, W. (2000). Does vacation enable recuperation? Changes in well-being associated with time away from work. *Occupation Med.* 50, 167-172.
- Tobit, J. (1958). Estimation of relationships for limited dependent variables. *Econometrica*, 26 (1), 24-36.
- Topbaş, F. & Uğuz Çelik, S. (2017). Turist harcamalarının belirleyicileri üzerine bir yatay kesit analiz. *EconWorld2017@Rome Proceedings*. 25-27 Ocak 2017. Rome, Italy. ss. 1-13.
- Üçdoğruk, Ş., Akın, F. & Emeç, H. (2001). Türkiye hanehalkı eğlence kültür harcamalarında tobit modelin kullanımı. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3, 13-26.
- Wang, Y., Rompf, P., Severt, D., & Peerapatdit, N. (2006). Examining and identifying the determinants of travel expenditure patterns. *International Journal of Tourism Research*, 8 (5), 333-346.

- Wang, Y. & Davidson, M. (2010). *A review of micro-analyses of tourist expenditure*. https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/35639/65843_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi (Erişim Tarihi: 26.10.2017).
- Yereli, A. B., Köktaş, A. M. & Selçuk, I. Ş. (2014). Türkiye’de katastrofik sağlık harcamalarını etkileyen faktörler. *Sosyoekonomi*, 2014-2, 273-296.
- Yin, W. (2003). Determinants of households' computer expenditure. *A Thesis Submitted to the Faculty of Purdue University, US*, 1-77.
- Zheng, B. & Zhang, Y. (2011). Household expenditures for leisure tourism in the USA, 1996 and 2006. *International Journal of Tourism Research*. 15, 197–208.